רמב״ן.

ַנְיָּתָהְ רַע וְהָבֵן °בְּעִנְיְנֵי הַבְּשָׁפִים, כִּי הַבּוֹרֵא יִתְבָּרָךְ כַּאֲשֶׁר בָּרָא הַכּל מֵאַיִן עָשָׁה הָעֶלְיוֹנִים 60 מֵנְהִיגֵי בּוֹעָה רָע וְהָבֵן °בּעלְיוֹנִים 100 הארץ ובל אזיר עליד מבר לְשָׁתָּה דְּלְמֵטָה מֵהֶם, "וְנָתַן כֹּחַ הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ בַּכּכָבִים וּבַמַּזָּלוֹת לְפִי הַנְּהַנְים מּ מִנְהִיגִּי הַתְּחוֹנִים אַ אֲשֶׁר לְמֵטָה מֵהֶם, "וְנָתַן כֹּחַ הָאָרֶץטָגנינוּת" וֹלָבְעָ עַלֶּיהָ בַּכּּכָבִים וּבַמַּזָלוֹת לְפִי הַנְהָנָתָם וּמַבְּטָם תַּחָתוֹנִים בּיָבְיבִים וְעַלְּתְּ לְּפִי הַנְּיְהָנֶתְם הָאִיצְטַגְנִינוּת 60. וְעָשָׁה עוֹד עַל הַכּּכֶבִים וְעַל הַמַּנָלוֹת לְפִי הַנְּהָגֶתְם וּמַבָּטָם תַּן כָּאָשֶׁר הוֹא מְנוֹסֶה בְּחָכְמֵת הָאִיצְטַגְנִינוּת 60. וְעָשָׁה עוֹד עַל הַכּּכֶבִים וְעַל הַמַּנָלוֹת מִנְהִיגִים מַלְאָבִים תַּיִּעָה לְעוֹלְה מִיבִּים וְעַל הַמַּנָּלוֹת מִנְהִיגִים מַלְאָבִים מּלְּאָבִים מֵלְאָבִים מֵלְאָבִים מֵעֵת הֶיוֹתָם ״וְעֵד לְעוֹלֶם וְעֶד, גַּזִירָת עֶלְיוֹן אֲשֶׁר שָׁם לָהֶם. אַבֶּל מרים שָהָם נָפֶש לָהָם יוֹהְנָה הַנְהָנָת הַעְלְיוֹנִים בְּכִח הַמְנָהִינִים הַעְלְיִנִים בְּכִח הַמְנָהִינִים הַעלְיִנִים בַּכִּח הַמְנָהִינִים הַעלְיִנִים בַּכִּח הַמְּנָהִינִים הַעלְיִנִים בַּכִּח הַעְלְיִנִים בַּעְרָתְּיִנִים בַּעְרָתְּיִם בְּבִּח הַמְּנָהִינִים הַעְלְיִנִים בַּכִּח הַמְּנָהִינִים הַעְלְיִנִים בַּעְרָתְּיִּבְּים מִעְתְּיִּבְּים מִעְתְּיִּבְּים מִעְתְּיִם בְּבִּח הַעְּבְּיִם בְּעִים בְּבְּים הַמְּנִים הַעְּלְיִנִים בְּבְּיבְים הַמְּבְּים הַמְּנִים הַעְּלְיִנִים בְּבִּים הַּמְּנִים בְּבִּים הַמְּנִים הַּעְּבְּים הַּמְּנִים הַּעְּנִים בְּבִּים הַמְּנִים הַּעְּיִם בְּבִּים הַּמְּנִים בְּיִים בְּיִים בְּיִּבְּים הַמְּנִים הְּיִּים בְּיִים בְּיִים בְּיִּבְּים הַּמְּנִים הַּיְּבְּים בְּיִים בְּיִּבְּים הַמְּנִים בְּיִבְּים הַּמְּבִּים הַּמְּנִים בְּיִיבְּים בְּיִבְּים הַּמְּנִים בְּיִים בְּיִים בְּיִבְּים הַּמְּבִים בְּיִיבְּים בְּיִיבְּים הַּיִּים בְּיִבְּים בְּיִבְּים הַּמְּים בְּיִּבְּים הַּעְּבְּים בְּיִיבְּיִּם בְּיִיוּם בְּעִיבְּים בְּיִבְּים הְּיִּבְּים בְּשְׁיִּים בְּיִּבְּים בְּיִּבְּים בְּיִּם בְּיִים בְּנִים בְּיִים בְּיִּבְּים בְּיבְּים בְּיִבְּים בְּיִיבְּים בְּיבְּיִּבְּים בְּיבְּים בְּיִבְּים בְּיבְּיִבְּים בְּיבְּים בְּיבְּים בְּיבְּיבְּים בְּיבְּיבְּים בְּיבְּים בְּיבְּים בְּיבְּים בְּיבְּים בְּיבְּים בְּיבְּים בְּיבְּיבְּים בְּיבְּיבְּים בְּיבְּים בְּיבְּיבְּים בְּיבְּיבְּים בְּיבְּיבְּים בְּיבְּיבְּים בְּיבְּים בְּבְּים בְּבְּים בְּיבְּיבְּים בְּיבְּיבְּים בְּים בְּיבִים בְּיבְּים בְּיבְּים בְּיבְּיבְּים בְּיבְּים בְּיבְּים בְּיבְּיבְּים בְּיוּם בְּיבְּים בְּבְּים בְּבְּבְּים בְּיבְּיבְּים בְּיבְּיבְּים בְּבְּיבְּים בְּיבְּים בְּיבְּים בְּיבְּיבְּים בְּיוּבְּים בְּיבְּיבְּים בְּיבְּים בְּיוּבְּיבְּים בְּיבְּים בּיּבְּים בְּיִבּים בְּיבְּיבְּים בְּיבְּים בְּיבְּים בְּבְּים בְּיבְּים בְּבְּיבְּבְים בְּבְּים בְּבְּים בְּיבְּים קרם שות השלי העצומות, ששם בְּכֹחַ הַמַּנְהִיגִים הָעֶלְיוֹנִים דְּרָבֵי (תמונות) [תְמוּרוֹת], וְכחוֹת לְהָמִיר תו מִנִּפְלְאוֹתִיו הָעֲצוּמוֹת, ששם יִהִיה מבּט הכּברים הַפְנִינִ אַשִּׁר בּנִיבּי (תמונות) [תְמוּרוֹת], וְכחוֹת לְהָמִיר תֶּה מִנּיִּלְּהִיּיִה מֵהֶם, שֶׁאִם יִהְיֶה מַבַּט הַכּכְבִים בְּפָנֶיו אֲשֶׁר בְּנָגֶד הָאָרֶץ טוֹבָה אוֹ רָעָה לָאָרֶץ אוֹ לְעַם תְּתָּת אָשֶׁר לְמִטֶּה מֵהֶם, שֶׁאִם יִהְיֶה מַבַּט הַכּכְבִים בְּפָנֶיו אֲשֶׁר בְּנָגֶד הָאָרֶץ טוֹבָה אוֹ רָעָה לָאָרֶץ אוֹ לְעַם תֶהֶנֶת אֶשׁי יִּפִּינִים הָעֶלְיוֹנִים עָלֶיו (לְהֶפֶּךְ, בַּמַבָּט עַצְמוֹיּפּ, בַּעִּגְין שְׁאָמְרוּ: תְּמוּרַת עַנֶּג נְגַעְיּ». אוֹ לְעָם בַּפָנִים הָעֶלְיוֹנִים עָלֶיו יִלְהֶפֶּךָ, בַּמַבָּט עַצְמוֹיִּפּ, בַּעִּגְין שְׁאָמְרוּ: תְּמוּרַת עַנֶּג נְגַעְיּּ». אַלְאָיִטּיִּ, פֿרָ הָיִא יִתְבָּרָךְ שְׁמוֹ מְהַשְׁנֵא עִרְנַיָּא וְזְמְנַיָּא, קוֹרָא לְמִי הַיָּם לַעֲשׁוֹת בָּהֶם בְּרְצוֹנוֹ, וְהְפַּךְ תְּשֶׂה כִּוֹּיּּ הִיִּיִּ הִרָּבְרָךְ שְׁמוֹ מְהַשְׁנֵא עִרְנַיָּא וְזְמְנַיָּא, קוֹרָא לְמִי הַיָּם לַעֲשׁוֹת וְעֶשׁה כִּךְהְיִּלְהְוֹתְיּהְ מִבְּלִי שָׁבּוּי טִבְעוֹ שֶׁל עוֹלֶם, וְשֶׁיַצְשׁוּ הַכּּכָבִים וְהַמַּזְלוֹת מַהַלֶּכָם [בְּסְדְרַן]. אָלָר צַלְמָוֶתיּיּ, מִבְּלִי שָׁבּוּי טִבְעוֹ שֶׁל עוֹלֶם, וְשֶׁיַצְשׁוּ הַכּּכָבִים וְהַמַּזְלוֹת מַהַלֶּכָם

RAMBAN ELUCIDATED

רעוקה דע והבן בענון הבשפים Now, you should know and understand regarding the subject of sorcery, יתברך כאשר ברא הבל מאין עשה העליונים מנהיגי התחתונים אשר למטה מהם that when the Creator - may He be blessed - created everything in the world out of nothing He made the "upper realms"63 in control of the "lower realms"64 that are beneath them. האָרץ וְכָל אָשֶׁר עָלִיהָ בַּכֹּכְבִים וּבְּמַזְלוֹת לֹפִי הָנָהָגָתִם ומבטם בהן Thus, He vested power over the earth and everything on it in the stars and constellations, according to their control and according to their gaze toward [the earthly beings], i.e., their position in the heavens. as has been proven empirically in the science of astrology." And over these stars and constellations, [God] further placed angels and celestial "ministers" in control, who are the life force of [those stars]. והנה הנהגתם מעת היותם ער לעולם נער גורת עליון אשר שם להם – Now, the control [d these angels] over the stars is, from the time of their coming into being and for all eternity, a decree of the Most High that He imparted to them.66 ששם בכת However, it was among [God's] – המנהיגים העליונים דרבי תמורות וכחות לְהָמִיר הַנְהָגַת אָשֶׁר לְמִטְה מהָם mighty wonders that He incorporated within the power of [these] supernal controllers at tain possibilities of change and capabilities to alter the control exerted by that which is שאם יהיה מבט הבכבים בפניו אשר בנגד הארץ טובה או רעה לארץ או לעם או לאיש that, for example, if the gaze of any of the stars from its facing toward the earth is supposed to be good - or bad - for the earth as a whole or for a particular nation or person, אותם that facing can be changed by the supernals (the angelic forces) to be for it (i.e., for the earth, nation or person) the opposite of the present gaze of the star בענון שאָמרו תמורת ענג נגע – It is like the idea that they expressed: "Delight [אין] for affliction (אין) וואס – It is like the idea that they expressed: "Delight בענון שאָמרו תמורת ענג נגע exchange for affliction [נגע] ¹⁶⁸ (נגע) es וואניא, קורא למי הים ¹⁶⁸ (נגע) es שמו מהשנא עדניא וומניא, קורא למי הים ¹⁶⁸ (נגע) es שמו מהשנא עדניא וומניא, קורא למי הים יוא יתברך שמו מהשנא עדניא וזמניא, קורא למי הים אות מבלי שנוי טבעו של עולם And [God] did this because He may His Name he לבקר צלמות. may His Name be blessed - "alters times and seasons" (Daniel 2:21), "summons the waters of the sea" (Amos 5:8) to do His waters of the sea" (Amos 5:8) to do His waters of the sea" (Amos 5:8) to do His water of th the sea" (Amos 5:8) to do His Will with them, "and turns blackness to morning" (ibid.), without requiring any change in the patture! requiring any change in the natural order of the world, ישושו הבקבים והמולות מהלכם בסדרו

רורא . יהוא . ⁵⁷" זיותו יקרא

יבר על אַוּוּ לָדַעת

at birds, יגיד דבר" the soun ומהמהתו" the verse רא "נחש" called w advance

Havir the Tora were wh כל אלה" anyone does an speaks בַעבורָם ination continu ו לדעתם future events

[Ran

follow

המתים

^{63,} Celestial powers, as Ramban will explain shortly. 64. Earthly beings.

^{65.} See Ramban on Genesis 1:11, 2:8, Exodus 20:4, Leviticus 19:19.

^{66.} This arrangement is unalterable, and cannot be undermined, even through magic.

^{67.} I.e., the angel can compel the star to do the opposite of what its gaze is supposed to augur.

According to the Lisbon reading (which we have presented in the all-Hebrew section), the rendering would be: can be changed ... to the opposite, in the present gaze of the star itself.]

^{68.} The Hebrew words for delight and affliction of helps composed of the same three letters (y 2 1), but it different orders. This is an example of how a bad but can be character. can be changed into a good fate by means of a sight alteration (V.) alteration (Yekev Efraim points to Sefer Yetzirah 248) the source for all

^{69.} That is, arranged for the effects of the stars goest

^{70.} A metaphor for changing people's fortune from bright to dim and the changing people's fortune from the bright to dim and the changing people's fortune from the bright to dim and the changing people's fortune from the bright to dim and the changing people's fortune from the bright to dim and the changing people's fortune from the bright to dim and the changing people's fortune from the bright to dim and the changing people's fortune from the bright to dim and the changing people's fortune from the bright to dim and the changing people's fortune from the bright to dim and the changing people's fortune from the bright to dim and the changing people's fortune from the bright to dim and the changing people's fortune from the bright to dim and the changing people's fortune from the bright to dim and the changing people is a second people from the changing people in the changing people is a second people from the changing people in the changing people is a second people from the changing people in the changing people is a second people from the changing people in the changing people is a second people from the changing people in the changing people is a second people from the changing people in the changing people is a second people in the changing people in the changin bright to dim, and vice versa (Rashi). "Summing waters of the sea" is also a metaphor, with a similar meaning (ibid.)

it:] 56. Rai Ramba in Sifre 57. As to chir creatur 58. [Ra derived Ramba primar to divi accom metho To items term divine is a

רמב"ז

-RAMBAN ELUCIDATED-

and so that the stars and the constellations could proceed along their prescribed orbits.

אַר בְּעָלְ מָבֶּרְ הַּנְּבָּרָה הָּהָבָּר הַנְּבְּרָה הָּהָבָּר הַנְּרְרִישְׁרָיִם It is for this reason that the author of "The Book of the Moon," the sage in nigromancy, says: בְּשְׁהַלְּבָנָה, וְהִיּא נַבְּרָאת יַבְּלָבְּלָ הָשׁלְם", תַּהְיָה בְּרִאשׁ טָלָה, שׁלָה (When the moon, which is called "the sphere of the earth," is positioned at the head of Aries, for example, על דְרָךְ שְּלֵּי – and its face is toward such and such a star, יוּבְּלָבְּה שֵׁם הַשְּׁעָה וְשִׁם הַפֶּלְאַךְ – and its face is toward such and such a figure in a certain shape, יוּבְּלְבָּה שֵׁם הַשְּׁעָה וְשֵׁם הַפֶּלְאַךְ – in which should be inscribed the name of the hour and the name of the angel that is assigned to [that hour], taken from the list of those names that are mentioned in that book, יוֹבְּלְבְּרִ בְּלְבִיה בְּעִוּיִ בְּרְוּבְּרִ בְּלִבְיוֹ בְּלְבִירִם בְּלִוּרִים בְּלִוּרִים בְּלִוּרִים בְּלִוּרִים – and as a result the angel's gaze upon [the moon] will be for evil, "to uproot, to smash, to annihilate and to ruin" (see Jeremiah 1:10). יוֹבְּבֶּי בְּלִוֹי בְּבָּוֹ בְּלֵוֹי וּבְמָבֶר בְּעִיִן – And when the moon is situated in a certain constellation, and bearing a certain "gaze," בְּלִינִי לְבָל טוֹבְה לְבָנוֹת וְלְשִׁיִ שְׁבִּי בְּעִיִין – draw a figure and burn an incense according to such and such a method, and this will avail for all sorts of good, "to build and to plant" (Jeremiah ibid.).

^{71.} Also known as "The Key (or Clavicle) of Solomon," as its Latin translator called it. It is a book of magic, attributed by some to King Solomon.

^{72. [}The term "nigromancy" was used in the Middle Ages for black magic. In modern English, the word has become conflated with "necromancy," which technically refers specifically to magic done through spirits of the dead.]

^{73.} We have adopted the reading of the Parma manuscript. Most other versions have 542 ("constellation") instead of 512 ("toward").

^{74.} Because the ability to alter the ordinary effects of these forces (through sorcery) was built into their creation, as Ramban explained above.

reation, as Ramban explained and the angels that guide it, for — as Ramban explained above — God inserted into creation itself the ability to alter the effects of the celestial forces in these ways. However, in a certain sense it does contravene the natural order of things, for it does create an alteration of what would have taken place naturally.

of what would have taken place hadden.

76. Ramban is apparently addressing the sentiment expressed by Ibn Ezra (on Leviticus 19:31) affirming

ותר הוא היו משעמר אוישור הפלאוט", פי זבאו מן ההרכבות עמחים יעשו פעולות נבריות", יולידו אורר היוו של עולם לדע או לטוב", מקבר שהם עעמם שינוי בוצובה באויבה מן ליה מוני מו או לשוב", מלכד שהם עצמם שינוי פוצירה, פאשר פירשתי בכר ועל ויקרה מאקרם שינוי פוצירה. פאשר פירשתי בכר ועל ויקרא

יים את הפור בנחשים לאמר שאין כחם אמת כלל כי נוי יגיד לעורב ולעגור מה יהוהייי נאנחנו לא יים את השות בני, יים התפך קומר לעיני רואים, ורבותינו ז"ל גם כן יורו כחם, כמו שאמרו בואלה שמוה ללה היים השמחה בואלה שמוה הללה היים השמחה בואלה שמוה היים השמחה בואלה שמוה ל לתרויש דער היליך את הקול" וקחלה / בג זה העורב והכמת השיארין "נוקרא רבה לב בו". העורה אינות השמיום יוליך את הקול" וקחלה / בג זה העורב והכמת השיארין "נוקרא רבה לב בו". העופות השייות העורה בו". העופות השייות העורה השיים העופות המודר מודר מודר מודר מודר השייות העופות הע יי ער שוד משיאריון™ וויקרא רבה לב, בויי. ד קרון אדב טאריירו וחקמי העופות יקראו טיארין™. ועוד מוזכר מווח הענון בנכרא וגיטין מה. אויי. העור אדב טאריירו

RAMBAN ELUCIDATED

1735: - so that the world may be left to may He be blessed. ਬਾਪ੍ਰਤੇਜ਼ ਅਤਲ ਅਮੁਤਰ ਸ਼ਤਲ ਸ਼ਤਲਤ ਸ਼ਤਲ ਸ਼ਤਲਤ ਸ s also one of the explanations of the prohibition of forbidden mixtures (kilayim), is also one of the explanations of the property of the grafting come sproutings that perform they specifically the specifical specifical performance of the grant of the gran יולידי שניות נבריות they thus generate changes in the strunge actions;⁷⁸ יולידי שניים ממונקגו של עולם לךע או לטוב ideange actions; איני באַער בּאַער בּאַער מוּליים onduct of the world, whether for bad or for good."י יותר בּאַער בּאַר בּאַר בּאַער באַער באַער באַער באַער באַער באַער 133 - This is beside the fact that they themselves are an alteration in Creation, as I sless, explained (on Leviticus 19:19),80

[Ramban defends the notion that divination is a genuine field of knowledges]

אמת פלל, כי מו יגוד לעורב ולעגור מה יהנו באם אמת פלל, כי מו יגוד לעורב ולעגור מה יהנו – Now, many issume a position of plety regarding the "readings of signs" through birds, saying that thereig to truth to them at all, for who tells the raven or the crane what will be in the future" that hould impart this knowledge to others? אומני לא נוכל לחבחיש דברים ותברסמו לעיני רואים lowever, we cannot contradict things that have been done publicly in the sight of witnesses And furthermore, our Sages, d – וְרְבּוֹתִינוּ זְבְרוֹנָם לְבְרְבָה גַם כֹּן יוֹדוּ בְּהָם, כְּנוֹ שְאָכְוּרוּ בּוְאַלְה שְנוּוֹת רְבָּ lessed memory, too, acknowledge (reading bird omens) as real, as they stated in Veillek hemos Rabbah: יוי מין השמום ווליך את הקול", זה העורב וְהָבְּמת הטיארין פי יוליך את הקול", זה העורב אורב וייני שייי יוליך את הקול", זה העורב וייני יוליך את העורב וייני יוליך את העורב וייני יוליך את העורב וייני יוליף את העורב וייני יולייני יוליני יוליני יולייני יוליני nay carry the sound (Ecclesiastes 10:20) - this is the raven and the wisdom of the tayyaria /ayikra Rabbah^{s4} 32:2). דעופות בלשון ערב טאוייר וְחַבְּמוּ הַעוֹפות וּקְרָאוּ טוּארייין – Now, in the Arsk inguage birds are called tayir, and bird-savants - those who augur omens from the conduct of irds - are called tayyarin,86 אין בּנְמְרָא – אור מוְכָּר מוְה הְענִון בּנְמְרָא – And an example of this matter is also ientioned in the Gemara,86

e falsehood of witchcraft and necromancy: "Scripture ould not forbid that which is true, but only that which false." Ramban thus explains why, in fact, the Torah hould forbid these acts if they really work.

- . The Torah prohibits the crossbreeding of animal ecies and of edible vegetation, as well as the wearing clothing made from a blend of wool and linen; see viticus 19;19 and below, 22:9-10.
- i.e., they have novel characteristics that are not in ne with the natural properties of the individual
- Which is the same effect as sorcery, as Ramban has
- There he writes; "One who crossbreeds two species ers and contravenes Creation, as though he thinks at the Holy One did not complete His world in every essary way, and he wishes to assist in the creation the world by adding creatures to it." See there for er explanations of the prohibition of forbidden

- 81. In his essay "Toras Hashem Teminah" (Kissi Ramban, Vol. 1, p. 149) Ramban specifies "ble philosophers" and Ibn Ezra.
- 82. Ramban above (at note 56) explained that the णाक, sign-reader, practices his art by looking at birth wings and listening to their chirping to predict the
- 83. Ramban will presently explain this word
- 84. Although Ramban cites this passage from Shalls Rabbah, it is not found in our versions of that kok, but it is found in Vayikra Rabbah, as indicated
- 85. This proves, it would seem, that the Sages believed in the costs.
- 86. Gittin 45a relates the story of Ray Illian mirecular miraculous escape from his captors after being up to flee by chirping birds, whose "message spinterpreted by interpreted by a companion. This further so, ports Ramban's assertion that the Sages held bid divination to be divination to be a genuine type of wisdom. See \$10.00.

911 919 9139 11/19 11/45 MHAN HI M yoth First 11/1/19 TH 1111 (2) ATTE 10 THA WIN WEYER Y \$17 K

and so that MERKETHAN ST the Menny 7110 TH 711 head of hrie star, satra **"所要我 作的光海 每** hour and the names that incense in se a result the and to ruin" is situated in א לבנות ולנוע method, and **用約用約 月到 円**線 the moon an 竹海か! お竹海市 the Creator originally, control. behind the "they contra בצד מן מצדיין universe, and ticular aspec the Torah si

^{71.} Also knows as its Latin tr attributed by

^{72. (}The term Ages for black become confla cally refers spe the dead.

^{73.} We have as script. Most of instead of 5m

ינבין פּרִישׁרָה בְּרוֹ "בִּי מָלְאוּ מִקֶּדֶם וְענְנִים כַּפְּלְשְׁתִּים"¹⁸. וְהַנָּה שְׁלֹמה לָמֵר זָה בִּכְלֵל חָכְמוֹתְיוֹ²⁸. מְהָבָר שְׁלִמה לָמֵר זָה בִּכְלֵל חָכְמוֹתְיוֹ²⁸. מְבָנַת הַצִּפְצוֹף, וְהָעָרְמָה לְסְבּוֹר עִנְיָן בִּפְּרִישׁוּת הַבְּנִפִּים רְּבֶּתוֹב רְבָּנְת הַצִּפְצוּף, וְהָעָרְמָה לְסְבּוֹר עִנְיָן בִּפְּרִישׁוּת הַבְּנָפַיִם. תועה היא הָבָנַת הַצִּפְצוּף, וְהָעָרְמָה לְסְבּוֹר עִנְיָן בִּפְּרִישׁוּת הַבְּנָפַיִם. אי הכתוב המעוננים וְהַקּוֹסְמִים עם החוערות

תיעה היא נוּבְּנָים המעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים עם הַתּוֹעבוֹת הַנִּוְכָּרוֹת, חָוַר וּפִירָשׁ [בפסוקיד] כּי הַגוּיִם הָאַלָּה הְּשׁׁרְ בְּשׁׁרְ בְּשׁׁרִ בְּשׁׁרָ בְּשׁׁרִ בְּשׁׁרָ בְּשׁׁרָ בִּי בְּצוּיִם הָאַלָּה הְאַרְ מְענְנִים וְאֶל קְסְמִים יִשְׁמָעוֹ (אֲתָה לֹא בוֹ וְחִי לֵּר בְּיִ בְּצוּיִם הָאַלָּה בְּאִרְ בִּיּ בּוֹ וְחִי לֵּר בְּיִּ בִּעוֹיִם הָאַלָּה רות, חָזַר וּפֵירַשׁ ובפסוקיר] בּי הַגּוּיִם הָאֵלֶה הַנְּזְכָרִים אָל מְענְנִים וְאֶל קּסְמִים יִשְׁמָעוֹ 'וְאַתָּה לֹא כֵן נְתַן לְּהְ ה' אֲלֹהֶיְהְ", יאמֵר, הְנָה אָסְר בּוֹעְשִׁים הָאֵלֶה הַנִּזְּכָרִים 90 בַּעֲבוּר שֶׁהַם תוֹעֲבוֹת לְפָנָיו ובגללם הוֹרִשׁ בּיי יִאמֵר, הְנָה אָסְר ירשת וורש אווים האלה הַנּזְכָּרִים 90 בַּצְבוּר שֶׁהַם תּוֹעֲבוֹת לְפָנָיו וּבְגְּלָלֶם הוֹרִישׁ הַגּוֹיִם הָהַם מִפְּנֵיךְ, וְאמֵר, הַנָּה אָסֵר מוֹשֶׁם הַמְּצְשִׁים הָאֵלֶה הַנִּזְכָּרִים 90 בַּצְבוּר שֶׁעָשָׁה לְךְ מַצְלָה גְּדוֹלֶה לְתִתְּךְ עליוו על הל מִייִם הָהַם מִפְּנֵיךְ, וְאַסְר רְּשֶׁלְשֶׁׁם הַמְּצְשְׁׁם הַאָּבְוּר שֶׁעָשָׁה לְךְּ מַצְלָה גְּדוֹלָה לְתִתְּךְ עָלְיוֹן עַל כָּל גוֹיֵי הָאָרֶץ^{וּ}, שָׁנְקִים בְּקְבּּרְ וְאָסֶר הְחָשְׁמַע מִמֶּנוּ מַה יִפְעַל אַל, ולא הַצְיוֹר בְּיִי, וְאַתָּה תִּשְׁמַע מִמֶּנוּ מַה יִפְעַל אַל, ולא הַצְיוֹר צְרָך בְּרִבְּרְ שָׁנְקִים בְּקְרְבָּרְ וְּחָחֶשִׁים וְטֹאֲשָׁה תִּשְׁמֵע מִמֶּנוּ מַה יִפְעַל אַל, וְלֹא תִּצְטַרְךְּ אַתָּה בָּעֲתִידוֹת אָל קוֹסֵם וּמְנַחָשׁ, אַרְיוֹ בְּפִיוֹ, וְאַתָּה תִּשְׁמֵע מִמֶּנוּ מַה יִפְעַל אַל, וְלֹא תִּצְטַרְךְּ אַתָּה בָּעֲתִידוֹת אָל קוֹסֵם וּמְנַחַשׁ, אַרְיוֹ בְּלְּבִרְים אוֹ מִן הַשְּׁפָּלִים בְּשָׁרֵי מַעְלָה, שאין כּל בַּרְבִּיבְר אוֹ מִן הַשְּׁפָּלִים בְּשָׁרֵי מַעְלָה, שאין כּל בַּרְבִּיבְר אוֹ מִן הַשְּׁפָּלִים בְּשָׁרֵי מַעְלָה, שאין כּל בַּרְבִיבְר אוֹ מִן הַשְּׁפָּלִים בְּשָׁרָי. רְּמָן רְּבָּנְי דְּלֵּי דְּלְּי דְּלְּי דְּלְי דְּלְי דְּלְיִם בְּשָׁרֵי מַעְלָה, שֶׁאֵין כָּל דִּבְרֵיהָם אֲמֶת וְלֹא יוֹדִיעוּ בְּכָל הַצְּרִיהְ. שֶׁאֵין כָּל דִּבְרֵיהָם אֲמֶת וְלֹא יוֹדִיעוּ בְּכָל הַצְּרִיהְ. מְעָלָה, שֶׁאֵין כָּל דִּבְרֵיהָם אֲמֶת וְלֹא יוֹדִיעוּ בְּכָל הַצְּרִיהְ. RAMBAN ELUCIDATED

יון ואמר הַבָּתוֹב ״בִּי מָלְאוֹ מִקָּדֶם וְעְנְנִים בַּפְּלְשְׁתִּים״. - וְכִּן וֹאמֵר הַבָּתוֹב ״בִּי מָלְאוֹ of bird-signs (Bamidbar Rabbah 19:3). of bird-signs (Bamidbar Rabban 19.6).
Scripture stated similarly: because they were filled with [divinations] from the East, and או ברבלל חבמותו שלמה למד זה בבלל חבמותו Scripture stated similarly: because they stated similarly: be Midrash tells us that Solomon learned this subject among his many fields of wisdom.

[The Midrash stated that the people of the East "were knowledgeable and clever" about the subject of bird-augury. Ramban explains these two terms:] subject of the dadgary removed (היידיעה היא הַבָּנַת הַצִּבְּצוֹף, וְהָעָרְמָה לֹסְבר ענְוַן בַּפְּרִישׁוּת הַבַּנְפִים – The "knowledge" of which the Midza speaks is understanding the chirping of the birds, and the "cleverness" is the ability to comprehend the idea being expressed through the spreading of the wings.

[Ramban has distinguished between sorcery and divination, labeling the former an abomination and the latter a form of wisdom. He now explains why Israel is nonetheless forbidden to practice divination אוברות הַנוֹכְרוֹת בַ הַתְּוֹעָבוֹת הַבְּלֵל הַבְּלוֹל הַבְּתוֹב הַמְעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים עם הַתּוֹעֲבוֹת הַנוֹכְרוֹת הַנוֹתְּיִּיִּיִם וְהַבְּּוֹתְיִיִּיִם וְהַבְּּוֹתְיִיִּיִם וְהַבְּוֹתְיִיִּים וְהַבְּוֹתְיִיִּים וְהַבְּוֹתְיִים וְהַבְּוֹתְיִים וְהַבְּוֹתְיִים וְהַבְּוֹתְיִים וְהַבְּוֹיִים וְהַבְּוֹיִים וְהַבְּוֹתְיִים וְהַבְּיִים וְבִּיִּים וְבִּיִּים וְבִּיִּים וְהַבְּוֹתְיִים וְבִּיִּים וְבִּבְּיִים וְבִּיִּים וְבִּיִּים וְבִּיִּים וְבִּיִּים וְבִּיִים וְבִּיִּים וְבִּיִּים וְבִּיִּבְּיִים וְבִּיִּים וְבִּיִּים וְבִּיִּים וְבִּיִּים וְבִּיִּים וְבִּבְּיִים וְבִּבְּיִים וְבִּבְּיִים וְבִּבְּיִים וְבִּיִּים וְבִּיִּים וְבִּיִּבְּיִם וְבִּבְּיִים וְבִּיִּבְּיִים וְבִּיִּבְּיִים וְבִּבְּיִים וְבִּבְּיִים וְבִּבְּיִים וְבִּיִּים וְבִּיִּנְיִים וְבִּיִּיְיִים וְבִּיִּבְיוֹתְיִים וְבִּבְּיִים וְבִּיבְּיִים וְבִּבְּיִים וְבִּיִיבְּיִים וְבִּבְּיִים וְבִּיִּבְּיִים וְבִּיִים וְבִּיִיבְּיִים וְבִּיבְּיִים וְבִּיבְּיִים וְבִּיבְּיִים וְבִּיבְּיִים וְבִּבְּיִים וְבִּיִיבְּיִים וְבִּיבְּיִים וְבִּבְּיִים וְבִּבְּיִים וְבִּיבְּיִים וְבִּיבְּיִים וְבִּיבְּיִים וְבִּיבְּיִים וְבִּיבְּיוֹים וְבִּיבְּיִים וְבִּיבְּיִים וְבִּיבְּיוֹים וּבְּיִים וְבִּיבְּיִים וְבִּיבְּיִים וְבִּיִים וְבִּיבְיים וְבִּיבְּיִים וְבִּיִים וְבִּיִים וְּבִּיּים וְבִּיבְּיִים וְבְּיִים וְבִּיבְּיִים וְּבִּיִים וְבִּיּבְּיִים וְבִּיבְּיִים וְבִּיִים וְבִּיבְּיִים וְבִּיבְּיִים וְבִּיבְּיִים וְבְּיבְּיִים וּבְּבְּיִים וְבִּיבְּים וְבִּים וְבִּיבְּיִים וּבְּבְּיִים וְבְּב the cloud-readers and the other various diviners with the "abominations" that are mentioned in this passage, which could lead one to believe that the practices of divination are likewise considered abominations, בי היא חבמתם אותם אל מעננים ואל קסמים ישמעו" בי היא חבמתם אותם אל מעננים ואל קסמים ישמעו" בי היא "לַרַעַת הַבָּאוֹת "וְאָתָה לֹא כַן נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךְ" – it went on and clarified: For these nations that you are possessing, they hearken to cloud-readers and diviners - for this is their form of wisdom in finding out future events - but as for you, not so has Hashem, your God, given for you (v. 14) -אַנּר, הַנָה אָסַר לְךְ הַשָּׁם הַמַּעֲשִׁים הָאֵלֶה הַנְּזְכָּרִים בַּעֲבוּר שֶׁהַם תוֹעַבוֹת לְפָנָיו וּבִגְלָלֶם הוֹרִיש הַגוּיִם הָהָם מִפָּנְיךְ Scripture is saying, in essence: "Now, God has prohibited to you these aforementioned deeds" because they are abominations before Him, and it is because of them that He banished those nations from before you (see v. 12). אָר לְּהַתְּּךְ עָלְיוֹן לְהַתְּּךְ עָלִיוֹן בַעבוּר שַּעָשָה לְךָ מַעַלָה גְּדוֹלָה לְתִּּרְךָ עָלִיוֹן אל בָל גויי הָאָרץ – And additionally, He prohibited to you the readings of bird-signs and the other acts of divination for a completely different reason: because He gave you a great distinction 'placing you supreme over all the nations of the earth,'94 קָּיִם בְּקַרְבְּךְ נָבִיא וְיָתַן דְבַרָיו בְּפִיו, וְאַתָּה י השמע ממנו מה ופעל אַל – in that He will 'establish a prophet in your midst' (see v. 15) and place. His words in [the prophet's] mouth' (see v. 18), and you will hear from him what actions fed will perform the stars or from the lowest of the celestial ministers – for obtaining knowledge of the future. אַין כָּל דְּבְרִיהֶּם אָמֶת – For words of [the diviners] are not all true, but are only sometime accurate, שָׁאַין בָּל הַצְרִיהְּם אָמָת יולא יוֹדִיעוּ בְּבֶל הַצְּרִיךְ – and furthermore, they do not give as much information as furthermore, they do not give as much information

Ramban will shortly explain why.

^{91.} This verse corroborates the Midrash's assertion that the people of the East were masters at divination. (Although the word "divination" does not appear in the verse itself, it is understood from the

^{92.} And so divination is a science, and not a kind of abomination. Its practice (as opposed to its study), however, is prohibited for Jews, as verse 10 states, and

^{93.} I.e., all the deeds (actions) mentioned in version 10-11 10-11 — to the exclusion of cloud-reading of the reading with the exclusion of cloud-reading of the reading with the exclusion of cloud-reading of the reading with the exclusion of cloud-reading of the reading of the reading, which involve knowledge, but no action Ramban deriver Ramban derives this from the wording of the results from t For anyone who "does" these is an abomination implying the implying the performance of an action. 94. Stylistic amalgam of 26:19 and 28:1, below.

שופטים – פרשת שופטים / 444 יג שְלִים תְּהֵי בְּרַחַלְּתְא הַיִּ

אֶלְהָר: יר אָרי עַמְמַיָּא הָאַלִי

ייד תַּמִים תַּהָיָה עָם יהנָה אֱלֹהֶיף: בְּי ו הַגּוֹנְם הָאֵׁלֶה

אחת מהן וספרי קעג; מכוח כד.): (יג) תמים תהיה עם הי מחת מהן וספרי קעג; מכוח כד.): (יג) תמים תהיה עם הי מחת מהן וספרי קעג; מכוח כד.): (יג) תמים תהיה עם הי

אלחיך. הההלך עמו בתמימות ותלפה לו ולא תחקור אחר

אָבֶל הַנְבוּאָה תּוֹדִיעַ הַפֶּץ הַשֶּׁם יִתְבָּרַךְ יּפוֹל דָבֶר מִכָּל דְבָרֶיהָ, וְהוּא שֶׁיְפָּרֵשׁ הַשֶּׁם יִתְבָּרַךְ יּפוֹל דָבֶר מִכָּל דְבָרֶיהָ, וְהוּא שֶׁיְפָּרֵשׁ הַשֶּׁם יִתְבָּרַךְ יּפוֹל דָבֶר מִכָּל דְבָרֶיהָ, וְהוּא שֶׁיְפָּרֵשׁ הַשֶּׁם יִתְבָּרַךְ יּפוֹל הָבִּר הָ

ַרָּאָה פּטוּק בּבּוּ^{®ּ}. רָהְגָּה מַלֶּק הַשֶּׁם רִּיּ וּסְגוּלֶתוּ בּּּ, שׁוֹמֵע עֲצָתוֹ מִפִּיוֹ, וְהֵם חֵלֶּק הַמַּנְלוֹת הוֹלְכִים אַחְרֵיהֶם בּּּ, וְְהַהְּיַעְם הַמַּנְלוֹת הוֹלְכִים אַחְרֵיהֶם בּּּ, וְהְנָּה עָעֵם רְהַבָּה אַתָּה חַלֶּק הֹי אֱלֹהֶיךְ אַתְּם רֹי, אֲלֹהֶיךְ אַתְּם רֹי, אֲלֹהֶיךְ אַתְּם רֹי, אֲלֹהָיךְ אַתְּם רֹי, אֲלֹהֶיךְ אַתְּם רִי, אַלֹּהִיךְ אַתָּם רִי, אַלֹּהָירָ אַתָּם רִי, אַלֹּהָירָ אַתָּם רִים בּיִּים בּיִּים בּיִּים בּיִּבְּיִּם בְּיִּים בּיִּבְּיִּם בִּים בּיִּבְּים בּיִבְּיִּם בּיִּבְּים בּיִּבְּים בּיִּבְּים בּיִּבְּים בּיִּבְּים בּיִבְּיִּם בּיִּבְּים בִּים בּיִּבְּים בּיִּבְּים בִּים בְּיִבְּים בִּים בְּיִבְּים בִּים בְּיִבְּים בִּים בְּיִבְּים בּיִבְּיִם בִּים בּיִבְּים בּיִבְּים בִּים בּיִבְּים בּיִבְּים בּיִבְּים בִּים בּיִבְּים בְּיִבְּים בּיִבְּים בִּים בּיִבְּים בּיִבְּים בּיִבְּים בּיִבְּים בּיִבְּים בּיִבְּים בּיִּבְּים בּיִבְּים בּיִּבְיּם בּיִבְּים בּיִּבְּים בּיִבְּים בִּים בּיִּבְּים בּיִבְּים בּיִּבְּים בּיִּבְּים בּיִּבְּים בְּבְּים בְּיבִים בִּים בּיִּבְּים בִּיבְּים בִּים בּיבְּים בּיבְּים בִּים בּיבְּים בִּיבְּים בִּים בּיבְּים בּיבְּים בְּיבּים בּיבְּים בּיבְּים בּיבְּים בִּים בּיבּים בּיבְּים בּיבְּים בְּיבּים בְּיבְּים בְּיבִּים בִּים בּיבְּים בּיבְּים בְּיבְּים בְּיבּים בְּיִים בְּיבְּים בְּיבְּים בְּיבִים בְּיבְּים בְּיבְּים בְּיבִים בְּיבְּים בְּיבְּים בְּיבְּים בִּיבְּים בּיבְּים בּיבּים בְּיבְים בּיבְּים בּיבְּים בְּיבְּים בְּיבּים בּיבְּים בּיבְּים בְּיבּים בְּיבּים בּיבּים בּיבְּים בּיבְּים בְּיבְים בְּיבּים בְּיבּים בּיבְּים בּיבְּים בּיבְּים בְּיבּים בְּבְּיבְיבְים בְּיבְּיבְים בְּיבְים בְּיבְּיבְּים בְּיבְּבְּיבְּים בּיבְּיבְים בְּיבְיבְים בְּיבְיבְּים בְּיבְּיבְיבְּיבְים בְּיבְּיבְים בְּיבְיבְיבְים בְיבְּים בְּיבְיבְים בְּיבִים לַכל הָעַמִּים״ [לעיל ד, יט] כַּאֲשֶׁר פִּירַשְׁתִּי [שם]¹⁰¹.

לְבֹל הָעָמִים״ [לעיל ד, יט] בַּאֲשׁר בֵּיּדְשְׁתְּר, וְטַבּּן ... וּבְסְפְרֵי וֹבֹאן (קער)]: ״אֶל מְעִנְנִים וְאֶל קֹסְמִים יִשְׁמָעוּ״, שֶׁמָּא תּאמֵר, לֶהֶם יֵשׁ בַּמָּה לִישְׁאַל וְּיֶּ אֵין לִי לִישָּאַל יִּיּי, תַּלְמוּד לוֹמֵר ״וְאַתָּה לֹא כֵן נָתַן לְךָּ ה׳ אֱלֹהֶיךְ״. יוֹהְבָּה זוֹ רְאָיָה לְמֵה שְׁפַּיִרְשְׁוּ

- RAMBAN ELUCIDATED -

יַרְכָּרִיהָ הְּלָּא יִפּל דָּבֶרִיהְ וְלֹא יִפּל דָּבֶרִיהְ אַכְּל הָנְבוּאָה תּוֹרִיעַ חַפֶּץ הַשָּׁם יִתְבָּרְךְ וְלֹא יִפּל דְּבֶּרִיהָ whereas prophecy makes known the will of God⁹⁵ – may He be blessed – in its entirety, and furthermore not a single detail fails to materialize from all its words. "יהוא הַרָּבֶר אֲשֶׁר לא דְבְרוֹ ה' " – And it is this very fact that [Scripture] (below, v. 22) states explicitly about false prophecies, If the prophet will speak in the Name of HASHEM and that thing will not occur and not come about - that is the word that HASHEM has not spoken. 96

Ramban continues to discuss how the fact that Israel receives a clear and direct communication from God indicates its unique relationship with Him:]

יוְהַנֵּה אַתָּה חַלֶּק הַשֵּׁם וּסְגָּלָתוֹ, שׁוֹמֵע עֲצָּתוֹ מִפּיו – And so, Scripture goes on to say, "Inasmuch as God speaks to you through a prophet, you are 'Hashem's portion'97 and His 'treasure,'98 who hears His counsel from His mouth, הַם הַלֶּלְם הַמַּיָלוֹת הוֹלְבִים אַחֲריהָם whereas [those nations] are the portion of the constellations, and follow them in all their affairs."99 אַלהָיךּ" באָ בָּון נָתוְ לְּךָ הִי אֱלֹהָירָ" – This, then, is the explanation of not so has Hashem, your God, given for you (v. 14): שַלא נְתוֹ לְהָם HASHEM, your God, has apportioned to all the peoples (above, 4:19), as I have explained there. [Da.]

Ramban concludes by bringing further support from the words of the Sages for his assertion that

יבספרי "אֶל מְענְנִים וְאָל לְסְמִים וְשְׁמָשִׁי – In Sifrei it is stated: When you are told, "For these nations ... - ובספרי "אֶל מְענְנִים וְאָל לְסְמִים וְשְׁמָשׁי – perhaps hearken to cloud-readers and diviners," וְבְּסִפְּרֵי "אֶל מְענְנִים וְאֶל קּסְמִים וְאָל - In Sifrei it is stated: When you are told, To אמר, לָהֶם יֵשׁ בַּמָּה לִשָּאַל, וְלִי אֵין לִי לִשָּאַל - perhaps

You will see the future, but I have nothing You will say in complaint, "They have of what to inquire regarding the future, but I have nothing of which to inquire regarding the fiture, but I have nothing the fiture, but I have nothing the fiture, but I have nothing of which to inquire regarding the future, but I have nothing the fiture of what to inquire regarding the fiture, but I have nothing the fiture of the fiture o

יי או say in complaint, "They have of what to inquire regarding the future, but אינה לא בו אינה או האינה לאבן בען לך ה' אָלהֶיף" – To inform otherwise the Torah הנה זו רְאָיָה לְמָה שִׁבְּרִשׁנוּ – אינה למה שִּבְּרִשׁנוּ – אינה למה שִבְּרִשׁנוּ – אינה או בי אור בי אינה אור בי אור בי אינה אור בי אור בי אינה אור בי אינה אור בי אינה אור בי אינה אור בי אור בי אור בי אינה אור בי אינה אור בי אינה אור בי אור בי אור בי אינה אור בי אור בי אור בי אינה אור בי אינה אור בי אינה אור בי אור בי אור בי אור בי אור בי אינה אור בי אור א בן נתן לך ה' אַל הָיך" (אַנָה לאבן "חָנָה וו ראָנָה למה שְּבַּרְשְׁנוֹ (אַבּוֹ לּוֹמֵר "וְאָתָה לֹא בֵן נָתוֹ לְךְ ה' אֱל הָיך" (Sifrei here [#174]). או states: not so has Hashem, your God, given for you "delegated" by Him to specific stars and their corre-

95. What He wishes to do in the future - and will hence surely come to pass.

96. That is, if a prophet's prediction does not materialize down to the last detail, you will know he is not a true prophet. It is the hallmark of a true Prophecy that it is always completely accurate, as Ramban has explained.

97. From 32:9 below.

98. From Exodus 19:5.

99. As Ramban ibid. writes, the "treasured status" of large large under Is table expresses itself in the fact that they are under Cod's die. (lod's direct control, whereas all the other nations are

100. In terms of their governance, He has granted you (Israel) direct governance, but has given the nations over to indirect governance, as explained in the

101. See also Ramban to Exodus 19:5, Leviticus 18:25, previous note.

Numbers 11:16 and 23:23, and below, 29:25, et al. 102. I.e., I have no way to know the future, since the

practices of divination are forbidden to me. 103. I.e., you can obtain knowledge of the future from a prophet of God.

13 You shall be whole with HASHEM, your God. 14 For these nations

ר מב״ן מַּתְּשִׁים שֹּרֶשׁ דָּכָּר נִמְצָא בָּם וְלָכֵן הָיָה לְיִשְׂרָאֵל טַצְנָה בַּמְנִיעָה מֵהֶם בּוּ מִתְּשִׁים שֹּרָשׁ דָּבָר נִמְצָא בָּם וְלָכֵן הָיָה לִיִּשְׁרָאֵל טַצְנָה בַּמְנִיעָה מֵהֶם בּוּנִי

ֶּלֶתְּשִׁים שׁנְשׁ דְּלָּ, הַתְּבָּהָ עִם ה׳ אֱלֹהֶיךְ״, שֶׁבְּיַחֵד לְבֵבוּ אֱלָיוֹ, וְנַאֲמִין שֶׁהוּא לְבַדּוֹ עוֹשֶׁה כּל 200 וְהוּא וּמְעָנִי בְּיִסְ בִּרְּיִם בְּבִּיאַיוֹ שֶׁהוּא לְבַדּוֹ עוֹשֶׁה כּל 200 וְהוּא וּמְעִי בְּיִסְ בִּרְיִם בְּבִּיּאַיוֹ 200 וְהוּא בּל עתִיד 200 וְהוּא בּל עתִיד 200 וְהוּא בּל 200 וְהוּא וווטעם ״תְּמִים שְׁהוּא לְבַדּוֹ עוֹשֶׁה כּל¹⁰⁶ בְּדְּוֹ עוֹשֶׁה כּל¹⁰⁶ הָּוֹא מֵאנְשֵׁי הְסִידְיוֹ, רְצוֹנִי לוֹמֵר, אוֹרִים הְעִתִידוֹת, לְנְבִיאִיוֹ¹⁰⁸ אוֹ מֵאנְשֵׁי הְסִידְיוֹ, רְצוֹנִי לוֹמֵר, אוֹרִים הְלֹא מִזוּלֶתָם, וְלֹא נִבטח שִׁירְאוֹ בְּרִרוֹשׁ מְהוֹבְרֵי שָׁמֵיִם וְלֹא מִזוּלֶתֶם, וְלֹא נִבטח שִׁירְאוֹ בְּרִרְיִם מְהוֹבְרֵי שָׁמֵיִם וְלֹא מִזוּלֶתֶם, וְלֹא נִבטח שִׁירְאוֹ בְּרִרִּים בְּיוֹ אַמְתַּת בֶּל טְּיִיוּ מְהוֹבְרֵי שָׁמֵיִם וְלֹא מִזּוּלֶתָם, וְלֹא נִבְטַח שֶׁיָבֹאוּ הִבְּרֵיהֶם עַל כָּל פָּנִים. אַבָּל אַם מְהוֹבְרֵי שָׁמִיִם יְלֹא מִזּוּלֶתָם, וְלֹא נִבְטַח שֶׁיָבֹאוּ הִבְּרֵיהֶם עַל כָּל פָּנִים. אַבָּל אַם מְּהַתְּ נָאמֵר ״הַבּל בִּידֵי שָׁמִיִם״, כִּי הוּא אֵלְהִי האלהים עליני יים עַל כָּל פָּנִים. אָבָל אַם ייים אָרָת וּן אָל הַיּבּע פָּל פָּנְיִם שָׁמַיִם״, פִּי הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים עָלְיוֹן עַל הַפּל, הַיָּכוֹל בַּפּל, מְשַׁרָה אָלֹהִי הָאֱלֹהִים עָלְיוֹן עַל הַפּל, הַיָּכוֹל בַּפּל, מְשֶׁנָה וּשִׁיֹלִינִי יִייִבּל הַבּל הַיָּכוֹל בַּפּל, מְשֶׁנָה בִּים וִסְּחַמִּים וְדִּנְּלְיוֹן עַל הַפּל, הַיָּכוֹל בַּפּל, מְשְׁנָה בּיִם וִסְּחַמִּים וְדִּנְלְּיוֹן עַל הַפּל, הַיָּכוֹל בַּפּל, מְשְׁנָה שֶּׁעְרָבֶר מֶתְּטִּי הַבּּלְנְבִים וְהַמֶּזְּלוֹת בְּרְצוֹנוֹ^{יִם,} מֵפֶר אתוֹת בַּדִּים וְקְסְמִים יְהוֹלֵלִיי. וְנָאֲמִין שֶׁבֶּל הַבָּאוֹת תְּהְיֵינָה שִּׁלֵח הַעִּרְנִים וְהַמֶּזְלוֹת בִּרְצוֹנוֹים, מפֶר אתוֹת בַּדִּים וְקְסְמִים יְהוֹלֵלִיי. וְנָאֲמִין שֶׁבֶּל הַבָּאוֹת תְּהְיֵינָה ַ װֵלֶלֶת וְטִּבּיִּבְּ בְּעָבוֹדָתוֹ. וּלְפִיכָּךָּ, אַחַר אַזְהָרַת שְאֵלֵת הָעָתִידוֹת מִן קוֹסֵם וְדוֹרֵשׁ בְּעַד הַחַיִּים אֵל הַ הַּתְּלֵרב הָאָדָם לַעֲבוֹדָתוֹ. וּלְפִיכָךָּ, אַחַר אַזְהָרַת שְאֵלֵת הָעָתִידוֹת מִן קוֹסֵם וְדוֹרֵשׁ בְּעַד הַחַיִּים אֵל

-RAMBAN ELUCIDATED -

Now, this Sifrei is a proof for what we have explained, that a top. נמנא הואל מענה במניעה מהם אבר וואסט, וואסט מביעה מהם tain basis in reality is to be found in readings of signs, tain basis in reality is to be round the state of the sta 13. [קיָה עם ה' אֱלֹהֶיק – YOU SHALL BE WHOLE (Heb., tamim) WITH HASHEM, YOUR GODD

[Ramban discusses the meaning of this verse and its juxtaposition to the verses that preceded it] ומעם "תָּמִים תָּהְיָה עִם ה' אֱלֹהֶיךְ" שֶׁנְיַחֵד לְבָנוּ אֵלָיו וְנַאֲמִין שָהוּא לְבַרוּ עושה כל – The explanation of You shall be whole with HASHEM, your God is that we shall wholly dedicate our hearts to Him and believe that He alone does all things, נובע אָמִתַּת כָּל עָתִיד – and He is the One Who ממו לברו נדרש העתידות, לנביאיו או מאנשי חסידיו, knows the real truth of every future event, 107 and from Him alone we should inquire about the future - whether through His prophets 108 or through His "devout ones," by which my intent is to say the wearered the Urim and Thummim. 109 רש מהוברי שמים ולא מזולתם – Conversely, we should not inquire of the stargazers or of their ilk. אָל פָּל פָנִים עַל כָּל פָנִים – Nor should we trus that their words will be fulfilled with certainty; שְׁמִים" הַבּל בִּידֵי שָׁמִים" -אָנָל אִם נִשְׁמֵע דְּכָר מָהָם, נאמֵר ״הַבּל בִּידֵי שָׁמִים" rather, if we do hear a statement of a prophetic nature from them, we should say, "Everything's in the hands of Heaven (God), בי הוא אַלהִים עַלִּיוֹן עַל הַבּל, הַיָּבוֹל בַּבל – for He is the Godd the powers, Supreme over everything, All-Powerful, מַשְנָה מַעַרְכוֹת הַכּוֹכְבִים וְהַמַּזָּלוֹת בָּרְצוֹנוֹ – מֹשׁנָה מַעַרְכוֹת הַכּוֹכְבִים וְהַמַּזָּלוֹת בָּרְצוֹנוֹ alters the decrees of the arrangements of the stars and the constellations as He wishes, 110 and thereby 'abrogates the signs of the stargazers and makes fools of the diviners.'"¹¹¹ בוּבְאָרָם לַעֲבוֹדְתוּ – אָרָם לַעֲבוֹדְתוּ – And so we should believe that – וְנַאֲמִין שָבָּל הֹבָאוֹת תִּהְיֵינָה כְּפִי הִתְּקָרַב הָאָדָם לַעֲבוֹדְתוּ all [the events] that occur to a person are commensurate with how the person has made him self close to the commensurate with how the person has made him self close to the service [of God]. ליינה אַזָּהָרַת שְאֵלַת הָעַתִּידוֹת מִן קוֹסֵם וְדוֹרֵשׁ בְּעַד הַחַיִּים אֶל

^{104.} The complaint of the Jews - that the gentiles "have of what to inquire" while they do not - makes sense only if we presume that divination is a genuine art that provides its practitioners with meaningful

^{105.} מיים (translated here as "whole") generally means "complete, perfect." See also Ramban to Genesis 17:1 and in his Addenda to Rambam's Sefer HaMitzvos (Positive Commandments §8).

^{106.} I.e., God is the Cause of everything.

^{107.} I.e., God alone knows exactly what will occur.

^{109.} See 33:8, below: Your Thummim and Your Urim befit Your devout one. The Urim and Tummim were worn by the Kohen Gadol, and were used to receive messages from God in a sort of minor prophecy; see

^{110.} God is described above, 10:17, as אַדְרָיִם וֹאָדִריִי הָאָרנִים, God of the powers and the Lord of the Ramban there explained that the term "powers refers to the angels on high, and the term "out refers to the hosts of heaven that rule over the love worlds. Although God empowered the celestial forms to rule over His creations, they are under the control control.

^{111.} Stylistic citation from Isaiah 44:25. The property uses the term בדים (translated here as "stargueri" which literally and the starguerical which literally and the starguerical stargueri which literally means "fabricators," because the start gazers' predict: gazers' predictions are often fabricated (Rashi ad letter Ramban's projections are often fabricated (Rashi ad letter Ramban's projections). Ramban's point is that being "whole" or "compatible (a) with Carl (מָתָים) with God means having complete faith that lalone — to the alone — to the exclusion of the various practitions divination divination — is able to tell us with certainty what he future holds in